

Skjøtselsplan for Brekka vest naturbeitemark i Kvæfjord kommune

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Miljøfaglig Utredning AS, 2019
PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Pål Alvereng
OPPDRAGSGIVER: Fylkesmannen i Troms og Finnmark
LITTERATUR-REFERANSE: Alvereng, P. & Gaarder, G. 2019. Skjøtselsplan for Brekka vest naturbeitemark i Kvæfjord kommune. Miljøfaglig Utredning notat 2019-N21.

A. Generell del

Naturbeitemark

Fra faktaark for Naturbeitemark (Bratli 2014).

Naturbeitemark er en artsrik naturtype med høy andel habitatspesialister. Naturtypen er vidt utbredt, men artsrik, ugjødslet beitemark i god hevd er gått tilbake som følge av endringer i landbruket. Gjengroing etter opphør av bruk eller intensivert drift med gjødsling og pløying, har redusert arealet. Typen er også utsatt for nedbygging. På bakgrunn av dette er naturtypen som helhet vurdert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper 2011. Naturbeitemark har høy andel rødlistearter i ulike organismegrupper, særlig karplanter, beitemarksopp og insekter. Mange arter har hovedtyngden av sine forekomster innenfor denne naturtypen.

Utbredelse

Naturbeitemark er vidt utbredt over hele Norge fra kysten til innlandet og i alle biogeografiske soner fra boreonemoral til lavalpin sone og fra sterkt oseanisk til svakt kontinental seksjon. I dag er typen vanligst i regioner med mye husdyrhold, for eksempel øvre dalstrøk på Østlandet, på Vestlandet, i Trøndelag og på Nordlandskysten.

Naturfaglig beskrivelse

Naturbeitemark er lysåpen grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, både sau, geit, storfe og hest. Utseendemessig karakteriseres typen av lavvokst vegetasjon dominert av urter og gras. Trær og busker forekommer spredt, til forskjell fra slåttemark der disse mangler. Marka er gjerne mer ujevn enn i slåttemark. Steiner, grunnlendte partier og bergknauser er også nokså vanlig. Typisk for beitemark er dominans av beite- og tråkkresistente gras og arter som ikke spises fordi de er giftige, tornete, smaker vondt eller inneholder mye silikat. Naturbeitemark har få nitrofile arter, men spredt kan noe næringskrevende og tråkkolerante arter forekomme.

Karakteristisk er også forekomsten av beitemarksopp om høsten.

Det er stor variasjon i artssammensetningen og miljøforhold i naturbeitemark. Et fellestrekk er at variasjonen både skyldes økokliner som også er viktige på naturmark, og langvarig hevd.

Naturbeitemark er semi-naturlig natur, oftest oppstått fra skogsmark som gjennom lang tid med ekstensivt beite har utviklet egenskaper som skiller den fra det natursystemet den ble utviklet fra, uten at markstruktur, hydrologi eller andre basale egenskaper har blitt vesentlig endret. Beitetrykk, husdyrslag og tidspunktet for beite er faktorer av betydning. Tidspunkt på året og varighet av beitet er også faktorer som påvirker vegetasjonen. Det er viktig med avpasset antall beitedyr, da overbeite reduserer artsmangfoldet og for lite beite gir gjengroing. Til forskjell fra kulturbeite er naturbeitemark ikke pløyd og tilsådd, og ikke eller i bare liten grad gjødslet.

Kalkinnhold og jordfuktighet er viktige årsaker til variasjonen i artssammensetningen.

Karplantemangfoldet er størst i naturbeitemark på kalkrik grunn i lavlandet, der særlig kalktørrenger har et høyt artsmangfold. Det samme gjelder tørrbakker i dalstrøk på Østlandet. Viktige naturbeitemark for sopp ser ut til å følge et litt annet mønster, da artsrike beiter med høy forekomst av rødlistede sopparter kan forekomme både på kalkrik og kalkfattig grunn, og gjerne i friskere enger. Lang beitehistorie antas å være gunstig. Det er stor regional variasjon fra kyst til innland, fra lavland til fjell og fra sør til nord.

Artsinnhold

Naturbeitemark er en meget artsrik naturtype karakterisert av mange rødlistede arter av insekter, karplanter og sopp. Av særlig betydning er naturtypen for beitemarksopp og blant disse er 94 arter rødlistet, først og fremst vokssopp, rødsporer, jordtungler og kjølesopp. Også for en lang rekke karplanter

og insekter er naturtypen viktig. Rundt 85 rødlistede karplanter er knyttet til typen. De mest sjeldne finnes bare på et fåtall steder, mens andre er mer vidt utbredt, men har gått tilbake i lavlandet. Et særpreg i tørr, varm og sandig beitemark er forekomst av møkkbiller, en artsgruppe som har gått sterkt tilbake i seinere tid. En rekke insekter og andre invertebrater er også knyttet til typen, hvorav flere er rødlistede.

Naturbeitemark inngår i forskjellige landskapstyper, fra vidstrakte seterlandskap, småskala kystlandskap, åpne jordbrukslandskap og småskala kulturlandskap i dalstrøk- og skogstrøk. Ofte forekommer typen som små restarealer og kanter i intensivt drevet jordbrukslandskap. Ved kysten veksler beitemark ofte med andre åpne naturtyper i finskala mosaikkartet mønster. I dalstrøk finner en gjerne artsrik beitemark i kanter mellom fulldyrka mark og hagemark eller skog. Kantsonene har ofte vært uten hevd over lengre tid, men skal kartlegges som beitemarkskant så lenge de fortsatt har preg av semi-naturlig eng. Naturbeitemark har ofte innslag av bergknauser og tresatte partier.

Påvirkning, bruk

Ulike husdyrslag beiter på ulikt vis. Sau beiter for eksempel mer selektivt enn storfe. Sambeite er derfor som regel positivt. Beite er en nødvendig forutsetning for at naturtypens verdier skal opprettholdes. Beite tilpasset naturgrunnet er viktig. For lite beitetrykk medfører gjengroing, mens for sterkt beite medfører slitasje og tråkkskader.

De viktigste negative påvirkningsfaktorene i naturbeitemark er gjengroing og intensivt bruk. Tidligere var husdyrhold vanlig over hele landet og typen har gått sterkt tilbake som følge av opphør av beite med påfølgende gjengroing. I sentrale jordbruksstrøk er omlegging til mer intensiv drift med gjødsling, sprøyting og oppdyrking til kornproduksjon og kunsteng typisk. I tillegg er typen utsatt for nedbygging. Tilplanting av gamle beitemarker er også et problem, ved at det reduserer forekomsten av naturtypen. Det samme er spredning og etablering av fremmede arter og andre problemarter, ved at disse fortrenger de typiske beitemarksartene, og over tid bidrar til å ødelegge forekomsten av naturtypen. Tilførsel av nitrogen både fra langtransportert luftforurensing og fra lokale kilder fører særlig i sørlige deler av landet til eutrofiering.

Råd om skjøtsel og hensyn

Skjøtsel skal opprettholdes, eller igangsettes i lokaliteter som kan restaureres og der det er dokumentert høye naturverdier. Det bør gjøres en vurdering av hvordan lokaliteten opprinnelig har vært skjøttet. For lokaliteter som opplagt og relativt nylig har vært slåttemark, og der det vurderes som mulig å tilbakeføre lokaliteten til slåttemark skal dette anmerkes. I de fleste tilfeller er beiteregimet tilpasset den enkelte lokalitet. Det bør utarbeides planer for skjøtsel i viktige lokaliteter der grunneier/driver involveres. Typiske tiltak vil være å tilpasse dyreantall, husdyrslag og tidspunkt for beite avhengig av vegetasjonen på stedet. Både husdyrslag, antall dyr og beitetidspunkt er viktig å vurdere i beitemark. For eksempel kan det være aktuelt å holde sau unna lokaliteter med sjeldne orkideer som svartkurle, og det kan være aktuelt å avgrense beiteperioden til vår-forsommer eller høst.

Gjødsling må unngås og manuell rydding av ungsog og kratt foretas etter behov, og slik at marka holdes åpen. Rydding bør foretas gradvis, da for rask åpning av marka både kan medføre erosjon i bratt terreng og åpne opp for uønskede arter. Tilleggsforing bør unngås, da dette både medfører tråkkskader, oppgjødsling og innførsel av uønskede arter. Saltstein må unngås. Fremmede arter bør fjernes og slitasje og andre negative påvirkninger bør begrenses i sårbare lokaliteter.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DN's hjemmesider: <http://www.dirnat.no/content/1916/>

Litteratur

Bratli, H. 2014. Naturbeitemark. Utkast til faktaark pr. 30.04.2014.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på Miljødirektoratets hjemmesider:

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)							
Navn på lokaliteten Brekka vest				Kommune Kvæfjord		Områdenr.	
ID i Naturbase		Registrert i felt av: Pål Alvereng (Miljøfaglig Utredning AS)				Dato: 28.08.2018	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Lokaliteten ligger innenfor tidligere naturtypelokalitet BN00015928 Skallan-Rå (naturbeitemark, verdi C) og er nå en av flere mindre lokaliteter som erstatter denne.						Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype: Naturbeitemark			% andel 100		Utforminger: Fattig beiteeng (MD2015) % andel: 100		
Tilleggsnaturtyper:							
Verdi (A, B, C): Viktig - B		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Se bilder nedenfor.					
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): Ingen.							
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstyper:
< 20 m	X	God	X	Slått		Torvtekt	
20 – 50 m		Svak		Beite	X	Brenning	
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			
		Dårlig		Lauving			
OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)							
INNLEDNING Beskrevet av Pål Alvereng, Miljøfaglig Utredning, på grunnlag av egen befarings 28.08.2018 i sammenheng med naturtypekartlegging og utarbeiding av skjøtselsplaner for det nasjonalt utvalgte kulturlandskapet (UKL) Skallan-Rå på oppdrag fra Fylkesmannen i Troms. Lokaliteten ligger innenfor tidligere naturtypelokalitet BN00015928 Skallan-Rå (naturbeitemark, verdi C) og er nå en av flere mindre lokaliteter som er skilt ut fra denne. Røddlistestatus for arter følger norsk rødliste fra 2015 (Henriksen og Hilmo 2015), og rødlistestatus for naturtyper følger rødliste for naturtyper 2018 (Artsdatabanken 2018).							
BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG Området ligger både på innmark og i utmark nordøst for Borkenes sentrum. Berggrunnen består av granitt. Den er hard og bidrar lite til rik plantevekst. Området heller svakt mot sør.							
NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER Lokaliteten er en naturbeitemark. Etter NiN2.1 er grunntypen T32-4 "Intermediær eng med ekstensivt hevdpreg".							
ARTSMANGFOLD Mangfoldet av karplantearter er nokså beskjedent. Følgende kjennetegnende karplantearter ble påvist i 2018: tiriltunge, engfiol, fjellmarikåpe, finnskjegg, harerug, kjerteløyentrøst og tepperot. I tillegg er det også hvitkløver, norsk marikåpe, smårørkvein og sølvbunke på lokaliteten. I de nedre delene har det vært ryddet unna en del lauvtrær og sannsynligvis også einer, og her har nok de fleste tidligere forekommende beitemarksopp forsvunnet som følge av en periodisk gjenvekst, men de vil kunne komme tilbake. Lillagrå rødspore (NT) ble funnet i øvre del av							

innmarka i 2018. Like utenfor utmarksgjerdet ble det registrert flere arter beitemarksopp: skjør vokssopp, beiterødspore, stjernesporet rødspore, tjærerødspore og svartdugget vokssopp. Det er potensiale for flere arter, også rødlistede.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING

Det er ingen påvirkning fra tekniske inngrep. Innmarksdelen av lokaliteten har nokså nylig blitt ryddet for bjørk og einer.

FREMMEDE ARTER

Ingen registrerte.

KULTURMINNER

Det er ingen registrerte kulturminner innenfor lokaliteten.

SKJØTSEL OG HENSYN

For å bevare naturverdiene i lokaliteten og dens bidrag til det helhetlige kulturlandskapet i dette området, er det nødvendig at beitet fortsetter og at lokaliteten beholdes lysåpen. Det kan med fordel ryddes noe mer i nordøstlig del.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP

Dette arealet er en del av et sammenhengende kulturlandskap i Kvæfjord mellom Skallan i sør og Borkenes i nord. Lokaliteten ligger i sin helhet innenfor avgrensningen til UKL Skallan-Rå. Tidligere har større deler av landskapet hatt preg av å være lysåpen beitemark.

VERDIBEGRUNNELSE

Lokaliteten omfatter et areal på 4,8 daa og får høy vekt på størrelse (over 2 daa), ikke terskelverdi på arts mangfold (under 15 kjennetegnende arter), lav verdi på rødlistearter (1-2 arter), middels vekt på tilstand og høy vekt på påvirkning. Forekomstene av beitemarksopp i de øvre delene trekker verdien opp. Med støtte i faktaark for naturbeitemark (2015) får lokaliteten dermed til sammen verdien B (viktig).

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøttselsplan: 13.05.2019	UTFORMET AV: Pål Alvereng og Geir Gaarder	FIRMA: Miljøfaglig Utredning AS			
UTM Sone 33 549979 7628691	Gnr/bnr. 51/8 (innmarksdelen), 51/12 (utmarksdelen)	AREAL (nåværende): 4,8 daa	AREAL etter evt.restaurering:	Del av verneområde? Nei	
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Jostein Johansen og Svein Robert Guttormsen (2018)			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer) Befaring Skallan – Rå – området.		
MÅL: Hovedmål for lokaliteten: <ul style="list-style-type: none">– Å forbedre skjøttselstilstanden for en forekomst av naturbeitemark med stort mangfold av beitemarksopp. Konkrete delmål: <ul style="list-style-type: none">– Fjerne einer.– Beholde beiteintensiteten i lokaliteten som et middel for å holde lokaliteten åpen og opprettholde og helst øke artsmangfoldet. Ev. spesifikke mål for delområde(r): Tilstandsmål arter: <ul style="list-style-type: none">– Det er et mål å minst opprettholde dagens artsinventar av beitemarksopp. De fleste artene av beitemarksopp er funnet like utenfor utmarksgjerdet, og ved å fjerne resterende einer og bjørk i den nordøstlige delen (mest utenfor gjerdet) vil livsvilkårene for slike arter styrkes samtidig som utmarksbeitet bedres. Innmarksdelen av lokaliteten ser ut til nylig å ha blitt ryddet, og her er det viktig å opprettholde et godt beitetrykk for å vedlikeholde de åpne arealene og hindre ny gjengroing. Potensialet for å påvise flere arter av beitemarksopp er absolutt til stede og bør være en ambisjon. Mål for bekjempelse avproblemarter/gjengroing: <ul style="list-style-type: none">– Det lille bestandet av einer i nordøst skal fjernes slik at forekomsten av lysåpen eng økes. Også bjørk bør fjernes. Dette er utmarksbeite, og beitetrykket bestemmes dermed i avgjørende grad av totalt antall dyr på utmarksbeite i området. Pr. dags dato er beitetrykket stort i utmarksdelen lokaliteten, men noe vanskeligere å fastslå i innmarksdelen som nokså nylig har blitt ryddet. Beitetrykket skal være slik at beitemarka er godt nedbeitet om høsten, og at gammelt gras (strø) ikke får anledning til å bygge seg opp i enga. Beitetrykket bør være så høyt at lavvokste, beitetolerante arter klarer seg og trives her.					
AKTUELLE TILTAK: Generelle tiltak: <ul style="list-style-type: none">– Lokaliteten holdes i hevd med beiting av norsk hvit sau. På utmarksbeitet ferdes sauene ferdes fritt, og særskilte tiltak fra grunneiers side angående beite ansees ikke nødvendig, gitt at antall dyr på utmarksbeite generelt i området ikke endres vesentlig. På innmarksdelen av lokaliteten bør grunneier/bruker regulere beitetrykket slik at grasartene holdes godt nede og at ny gjengroing unngås. Andre dyreslag, som f.eks. villsau eller geit, ville i større grad tatt einer og lauvoppslag, men norsk hvit sau vil også holde grasvegetasjonen nede, noe som er viktig for å opprettholde leveområde for beitemarksopp. Aktuelle restaureringstiltak, utover degenerelle: <ul style="list-style-type: none">– Fjerning av einer og bjørk i nordøst vil øke arealet på lokaliteten, også beitearealet, og også øke potensielt utbredelsesareal for kulturbetingede arter, både karplanter og beitemarksopp. Manuell fjerning er mest aktuelt her. Aktuelle årlige skjøttselstiltak, utover de generelle: <ul style="list-style-type: none">–			Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
			Årlig	4,8 daa 800 kr/daa	
			2019	0,3 daa 250 kr/time pr. 2019. (inntil 75 % av totalt godkjente kostnader)	
UTSTYRSBEHOV: Sag, klippesaks og annet egnet redskap.					
OPPFØLGING: Skjøttselsplan skal evalueres innen: 5 år Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Befaring ved evaluering av tiltakene bør legges til sensommer/tidlig høst, og oppmerksomheten må da rettes mot registrering av flere arter av beitemarksopp. Registrering av insektfauna i området kan kanskje også gi interessante resultater.					
Tilskudd søkt år:		Søkt til:			
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:			

Skjøtselsavtale parter:

ANSVAR:

Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen.

Kilder

Alvereng, P. & Gaarder, G. 2019. Naturtyper i utvalgt kulturlandskap Skallan-Rå i Kvæfjord kommune. Miljøfaglig Utredning rapport 2019-16, ISBN 978-82-8138-968-7.

UKL Skallan-Rå på nett: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap/troms/skallan-ra>

Forskrift om utvalgte kulturlandskap i jordbruket: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-08-10-966>

Ortofoto/kart

Ortofoto som viser lokalitetens beliggenhet. Kartgrunnlag: Kartverket (ortofoto) 2019.

Flyfoto som viser hvor plasseringen av lokaliteten i UKL Skallan-Rå. Borkenes sentrum til venstre i utsnittet.
Kilde: Kartverket (ortofoto) 2019.

Pilene viser hvor det anbefales å rydde mer einer og lauvkratt/-tre. Kilde: Kartverket (ortofoto) 2019.

Bilder

Nedre del av lokaliteten ligger i innmarksbeite. Foto: Pål Alvereng (2018)

Midtre del av lokaliteten ligger også i innmarksbeite. Her har det nokså nylig blitt ryddet for bjørk og eier i kantene. Foto: Pål Alvereng (2018)

Også i øvre del av innmarksbeitet har det nylig blitt ryddet. Utmarksgjerdet sees i øvre kant. Til høyre, mest utenfor gjerdet, er det fortsatt en del einer og litt bjørk som med fordel kan ryddes bort. Foto: Pål Alvereng (2017)

Lillagrå rødspore (NT) funnet på lokaliteten. Foto: Pål Alvereng (2018)

Svartdugget vokssopp funnet på lokaliteten. Foto: Pål Alvereng (2018)

Artsliste

Lokaliteten ble befart i 2017 og 2018 av Pål Alvereng (Miljøfaglig Utredning AS). Følgende kjennetegnende arter ble registrert:

Norsk navn	Vitenskapelig navn	Rødlistestatus (2015)
Fjellmarikåpe	<i>Alchemilla alpina</i>	LC
Harerug	<i>Bistorta vivipara</i>	LC
Smårørkvein	<i>Calamagrostis neglecta</i>	LC
Stjernesporet rødspore	<i>Entoloma conferendum</i>	LC
Lillagrå rødspore	<i>Entoloma griseocyaneum</i>	NT
Tjærerødspore	<i>Entoloma poliopus</i>	LC
Beiterødspore	<i>Entoloma sericeum</i>	LC
Kjerteløyentrøst	<i>Euphrasia stricta</i>	LC
Skjør vokssopp	<i>Hygrocybe ceracea</i>	LC
Svartduggvokssopp	<i>Hygrocybe phaeococcinea</i>	LC
Tirilunge	<i>Lotus corniculatus</i>	LC
Finnskjegg	<i>Nardus stricta</i>	LC
Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>	LC
Engfiol	<i>Viola canina</i>	LC